

ЗЕЛЕНОВ АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ,

здобувач кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: zelenov.learning@gmail.com

УДК 342.565.4

Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства

Статтю присвячено актуальним питанням обов'язковості судового рішення. Проаналізовано визначення обов'язковості судового рішення в науковій юридичній літературі та нормативно-правових актах. Окрему увагу присвячено визначенню обов'язковості судового рішення у справах адміністративної юрисдикції. Зроблено висновок, що обов'язковість судових рішень, ухвалених у порядку адміністративного судочинства, має потрійну природу – є однією із засад організації судової влади у державі, принципом відправлення правосуддя в адміністративних справах та властивістю рішень, що набрали законної сили у порядку, встановленому законом.

Ключові слова: судові рішення, обов'язковість судових рішень, принципи адміністративного судочинства, обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства.

Постановка проблеми. В умовах сучасного суспільства будь-які правові відносини мають потенційну небезпеку перерости в конфлікт, особливо коли мова йде про взаємини між приватними особами та органами публічної влади. Для належного забезпечення права особи на оскарження в суді рішень, дій, бездіяльності суб'єктів влади, закріпленого ч. 1 ст. 55 Кон-

ституції України [1], та ефективного захисту відповідних прав громадян, в Україні було створено систему адміністративних судів України. Незважаючи на те, що інститут адміністративного судочинства діє в Україні з 2005 р., лише у 2016 р. на конституційному рівні було закріплено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових

відносин діють адміністративні суди (ч. 4 ст. 125 Конституції України). Таким чином, держава законодавчо визначила пріоритет судового захисту у сфері публічно-правових відносин порівняно з іншими формами захисту прав особи.

Звертаючись до адміністративного суду, особа зацікавлена не лише в прийнятті певного судового рішення про задоволення вимог, що містилися в адміністративному позові, а саме в кінцевому результаті – його виконанні і, як наслідок, у відновленні порушених або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів особи. Конституція України у ст. 124 закріпила, що судові рішення проголошуються іменем України та є обов'язковими до виконання на всій території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обов'язковість судового рішення ставала предметом окремих досліджень як галузевого спрямування, так і загальнотеоретичного, зокрема таких вчених, як В. В. Городовенко, Г. М. Калішенко, В. В. Сердюк, Я. М. Романюк, О. З. Хотинська, Р. В. Ігонін, М. П. Кучерявенко, Е. В. Шевченко. І хоча в науковій літературі приділялося достатньо уваги визначенню обов'язковості судових рішень, але такі дослідження стосуються в більшості випадків судових рішень взагалі або прийнятих у межах цивільного процесу. Разом із тим окремого комплексного наукового дослідження сутності та змісту принципу обов'язковості рішень суду в межах адміністративного судочинства не проводилось. Тому подальшого дослідження потребують питання визначення поняття

обов'язковості судових рішень в адміністративних справах з метою забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи у взаємовідносинах з органами публічної влади.

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягає в аналізі нормативно-правових актів та наукової літератури щодо вироблення єдиного підходу до розуміння обов'язковості судових рішень. Відповідно до означеної мети досліджуються підходи до розуміння обов'язковості судових рішень, аналізуються складові обов'язковості судових рішень як принципу адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі обов'язковість судових рішень у більшості випадків розглядається як принцип судочинства. Так, В. В. Городовенко, досліджуючи сутність принципу обов'язковості судового рішення, зазначає, що він слідує із правової природи останнього, яка зумовлює наявність низки невід'ємних ознак, притаманних кінцевим актам правосуддя [2, с. 163]. При цьому автор виділяв дві складові принципу обов'язковості: а) дотримання вимог судового рішення всіма суб'єктами, прав яких воно стосується, а також органів держави і їх посадових осіб; б) рішення, яке не виконане добровільно, може бути виконане в примусовому порядку, для чого зацікавленій особі видається відповідний виконавчий документ [2, с. 173]. Н. Деркач пов'язує засаду обов'язковості судового рішення із засадою доступу до правосуддя [3, с. 57]. Характеризуючи принцип обов'язковості рішень суду в цивільному судочинстві, В. А. Крой-

тор зазначає, що за сферою поширення даний принцип є міжгалузевим, оскільки стосується характеристики обов'язковості всіх судових актів, що постановляються судами в порядку цивільного, кримінального, господарського та адміністративного судочинства; за нормативним закріпленням зазначений принцип є конституційним (ст. 129 Конституції України); за об'єктом регулювання – функціональним (процесуальним), оскільки визначає основні положення діяльності суду та учасників процесу [4, с. 150].

Також у науковій літературі існує інший підхід до розуміння обов'язковості судових рішень. Так, у своєму дослідженні О. З. Хотинська визначала загальнообов'язковість як спосіб регулювання відносин, які виникають при реалізації всіх судових рішень, незалежно від суб'єктивного ставлення осіб до приписів, що містяться в акті правосуддя [5, с. 6]. Це твердження окремі науковці доповнювали також тим, що така незалежність повинна виявлятися і стосовно думки посадових осіб державного органу та фінансових можливостей держави [6, с. 174].

Інші автори досліджували обов'язковість у співвідношенні чи взаємозв'язку із законною силою судового рішення, в окремих випадках розуміючи її як властивість законної сили судового рішення поряд з іншими властивостями, такими як виключність, преюдиційність, реалізованість тощо. Так, на думку Р. О. Гавріка, зміст законної сили складає статичний (зумовлює визначеність у встановлених судом правах та обов'язках осіб, які брали участь у справі, і є результатом сукупної вза-

ємодії таких властивостей рішення суду, як незмінність, неспростовність та виключність) та динамічний елементи (обов'язковість, що виявляється у встановленні для осіб, які брали участь у справі, прав та обов'язків, у необхідності виконання обов'язків, встановлених рішенням суду, в тому числі примусового виконання), при цьому непотрібно надавати перевагу одному з них [7, с. 85]. Окремі автори приходили до висновку про необхідність ототожнення обов'язковості з законною силою судового рішення [8, с. 113; 9, с. 420].

І хоча в науковій літературі приділялося достатньо уваги визначенню обов'язковості судових рішень, але вивчення сутності та змісту принципу обов'язковості рішень суду в межах адміністративного судочинства не проводились. У національній адміністративній науці дана тема лише деякою мірою висвітлювалась, як правило, в підручниках та навчальних посібниках з адміністративного судочинства. Так, питання обов'язковості судового рішення, ухваленого за результатами розгляду справи адміністративної юрисдикції в науковій літературі розглядалися в межах дослідження принципів адміністративного судочинства [10, с. 412–413] або принципу виконання судового рішення [11, с. 260–268], при висвітленні проблемних питань набрання рішеннями адміністративних судів законної сили [12], при характеристиці властивостей рішень адміністративних судів [13].

Національне процесуальне законодавство виходить також із позиції, що обов'язковість судових рішень – це

принцип судочинства та одна із засад діяльності судової гілки влади. Так, ст. 129 Конституції України визначає однією із основних засад судочинства обов'язковість судових рішень. Крім того, в 2016 р. Конституція України була доповнена ст. 129¹, відповідно до якої «суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд». Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає обов'язковість судового рішення як одну з основних засад організації судової влади [14]. Крім того, у ст. 13 зазначеного Закону визначаються елементи обов'язковості та окрема увага приділяється обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду України, рішеннях міжнародних арбітражів, міжнародних судових установ, інших міжнародних організацій.

Принцип обов'язковості судових рішень дістав своє закріплення і в галузевих процесуальних кодексах. Не стали винятком і положення Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), які також розглядають обов'язковість як принцип адміністративного судочинства (п. 7 ч. 1 ст. 7). Так, згідно зі ст. 14 КАС України судові рішення, яким закінчується розгляд справи в адміністративному суді, ухвалюється іменем України. Постанови та ухвали суду в адміністративних справах, що набрали законної сили, є обов'язковими до

виконання на всій території України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

У наступних статтях КАС України принцип обов'язковості отримує подальшу деталізацію, що дозволяє виділити декілька його складових елементів. По-перше, судові рішення ухвалюються іменем України, що наділяє їх авторитетом. Так, відповідно до ч. 1 ст. 160 КАС України суд приймає постанову іменем України негайно після закінчення судового розгляду. По-друге, обов'язковими стають судові рішення після набрання ними законної сили в порядку, передбаченому ст. 254 КАС України, за винятком постанов, які виконуються негайно (ст. 256 КАС України). По-третє, постанова або ухвала суду, яка набрала законної сили, є обов'язковою для осіб, які беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України (ч. 1 ст. 255 КАС України). По-четверте, обставини, які були встановлені постановою, що набрала законної сили, в одній адміністративній справі не можуть оспорюватися в іншій судовій справі за участю тих самих сторін (ч. 2 ст. 255 КАС України). По-п'яте, судові рішення є обов'язковими і для інших судових органів. У частині встановлення обставин обов'язковими для судів є преюдиційні рішення (частини 1 і 4 ст. 72 КАС України):

обставини, встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини; вирок суду у кримінальному провадженні або постанова суду у справі про адміністративний проступок, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою (ч. 4 ст. 72 КАС України). Крім того, висновки і мотиви, з яких скасовані рішення, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при розгляді справи (ч. 5 ст. 227 КАС України). Усі інші судові рішення формально не є обов'язковими для врахування при розгляді подібних справ. Однак цілком зрозуміло, що суд вищої інстанції має слідувати своїй позиції, для забезпечення єдності судової практики. Але насправді сучасна українська судова практика свідчить про інше. Дуже часто суди одного рівня, в тому числі апеляційної та касаційної інстанції, своїми рішеннями допускають різне застосування закону в тотожних питаннях, що безумовно завдає шкоди авторитету судової влади. Виправленню таких ситуацій має слугувати діяльність Верховного Суду України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом

(ч. 1 ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Обов'язковість судових рішень ставала предметом розгляду та тлумачень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У рішеннях ЄСПЛ обов'язковість судового рішення пов'язується з затримкою виконання судових рішень [15] та порушенням права на доступ до судового захисту [16].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в літературі та законодавстві під обов'язковістю судових рішень, як правило, розуміють або властивість рішення, або принцип судочинства. При цьому кожна із позицій є цілком обґрунтованою та не суперечить одна одній. На нашу думку, обов'язковість судових рішень, у тому числі рішень, ухвалених в порядку адміністративного судочинства, має потрійну природу. З одного боку, обов'язковість судових рішень є однією із засад організації судової влади у державі, що забезпечує реалізацію функцій судових органів влади та їх авторитет. З другого боку, обов'язковість судових рішень становить принцип відправлення правосуддя, на якому повинен ґрунтуватися весь судовий процес до закінчення виконання рішення по справі. Із зазначеного принципу випливає і така властивість судового рішення, як його обов'язковість, яка притаманна рішенням, що набрали законної сили у порядку, встановленому законом. Якщо говорити безпосередньо про порядок розгляду адміністративної справи, то слід зосереджувати свою

увагу на обов'язковості саме як на принципі судочинства. Рішення суду набуває обов'язковості як для самих сторін процесу, так і для державних органів та суду, який ухвалив таке рішення. Отже, законними є очікування особи щодо безпосереднього та своєчасного виконання судового рішення. Дієвість судового захисту порушених

прав і свобод людини напряму залежить від виконання рішення суду. Порушення принципу обов'язковості, що виразилось в невиконанні судового рішення, призведе до порушення таких вимог верховенства права, як забезпечення прав і свобод людини, правової визначеності, доступу до правосуддя, законності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Городовенко В. Принцип обов'язковості судового рішення. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2012_1_18.
3. Деркач Н. Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. *Слово Нац. школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_9.
4. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст. *Право і безпека*. 2008. Т. 7, № 2. С. 149–154.
5. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.
6. Огнев'юк Г. З. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2015. № 2. С. 171–175.
7. Гаврік Р. О. Динамічний елемент законної сили рішення суду першої інстанції. *Унів. наук. зап.* 2010. № 1. С. 32–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_1_8.
8. Зейдер Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу. М.: Юрид. лит., 1966. 193 с.
9. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
10. Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Істина, 2007. 608 с.
11. Константий О. В. Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів: монографія. Київ: Істина, 2015. 544 с.
12. Труш М. Порядок набрання законної сили судовими рішеннями в адміністративній справі та особливості їх виконання. *Підприємство, госп-во і право*. 2016. № 11. С. 156–161. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/32.pdf>.
13. Градовий В. Б. Зміст судового рішення в адміністративному судочинстві України. *Адміністр. право і процес*. 2014. № 1 (7). URL: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-7-2014/item/267-zmist-sudovoho-rishennya-v-administrativnomu-sudochynstvi-ukrayiny-hradovyi-v-b>.
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
15. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine): Рішення Європ. суду з прав людини від 15.10.2009. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_479/print1476331760696336.
16. Справа «Чуйкіна проти України» (Chuykina v. Ukraine): Рішення Європ. суду з прав людини від 13.01.2011. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 21. Ст. 737.

Referens

1. Konstitutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.

- Horodovenko V. Pryntsyp obov'язkovosti sudovoho rishennia. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_1_18.
- Derkach N. Dostup do pravosuddia ta obov'язkovist sudovykh rishen. Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy. 2013. №3 (4). S. 57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_9.
- Kroitor V. A. Pryntsyp obov'язkovosti sudovykh rishen u tsyvilnomu sudochynstvi: aktualnist ta normatyvnyi zmist. Pravo i bezpeka. 2008. T. 7. №2. S. 149-154.
- Khotynska O. Z. Obov'язkovist sudovykh rishen yak konstytutsiina zasada sudochynstva Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2006. 20 s.
- Ohnev'iuk H. Z. Obov'язkovist rishennia sudu yak skladova pryntsypu pravovoi vyznachenosti. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2015. №2. S. 171-175.
- Havrik R. O. Dynamichniy element zakonnoi syly rishennia sudu pershoi instantsii. Universytetski naukovi zapysky. 2010. №1. S. 32-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_1_8.
- Zeider N. B. Sudebnoe reshenye po hrazhdanskomu delu. Moskva: Yuryd. lyt., 1966. 193 s.
- Shtefan M. I. Tsyvilne protsesualne pravo Ukrainy. Akademichniy kurs: pidruch. Kyiv: Vyd. Dim «In Yure», 2005. 624 s.
- Administratyvna yustytisia v Ukraini: problemy teorii i praktyky. Nastilna knyha suddi / za zah. red. O. M. Pasienuka. Kyiv: Istyna, 2007. 608 s.
- Konstantyi O. V. Problemy zakhystu v administratyvnomu sudochynstvi sub'iektivnykh prav, svobod i zakonnykh interesiv: monohr. Kyiv: Istyna, 2015. 544 s.
- Trush M. Poriadok nabrannia zakonnoi syly sudovymy rishenniamy v administratyvni spravi ta osoblyvosti yikh vykonannia. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2016. №11. S. 156-161. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/32.pdf>.
- Hradovyi V. B. Zmist sudovoho rishennia v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy. Administratyvne pravo i protses. 2014. №1 (7). URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-7-2014/item/267-zmist-sudovoho-rishennia-v-administratyvnomu-sudochynstvi-ukrayiny-hradovyi-v-b>.
- Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. №1402-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016. №31. St. 545.
- Sprava «Iurii Mykolaiovych Ivanov proty Ukrainy» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine): Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 15.10.2009 r. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_479/print147633176069
- Sprava «Chuikina proty Ukrainy» (Chuykina v. Ukraine): Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 13.01.2011r. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2013. №21. St. 737.

Зеленов А. С., соискатель кафедры административного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков
e-mail: zelenov.learning@gmail.com

Обязательность судебных решений как принцип административного судопроизводства

Статья посвящена актуальным вопросам обязательности судебного решения. Автором анализируются определения обязательности судебного решения в научной юридической литературе и нормативно-правовых актах. Особое внимание в работе посвящается определению обязательности судебного решения по делам административной юрисдикции. Делается вывод, что обязательность судебных решений, принятых в порядке административного судопроизводства, имеет тройственную природу – представляет собой основу организации судебной власти в государстве, принцип правосудия по административным делам и свойство решений, вступивших в законную силу в порядке, установленном законом.

Ключевые слова: судебное решение, обязательность судебных решений, принципы административного судопроизводства, обязательность судебных решений как принцип административного судопроизводства.

Zelenov A., applicant of the department of administrative law National Law University the name of Yaroslav the Wise, Ukraine, Kharkiv
e-mail: zelenov.learning@gmail.com

**Liability of Judicial Decisions
as A Principle of Administrative Court of Justice**

The article is devoted to the urgent issues of the obligatory court decision. In the article the author analyzes the definition of the obligatory nature of the court decision in the scientific legal literature and legal acts. Particular attention in the work is devoted to determining the binding nature of the court decision in matters of administrative jurisdiction. It is concluded that the binding nature of judicial decisions adopted in the course of administrative judicial proceedings has a triple nature – it is one of the fundamentals of the organization of the judiciary in the state, the principle of administration of justice in administrative cases and the property of decisions that came into force in accordance with the procedure established by law.

Key words: judicial decision, binding decisions of courts, principles of administrative legal proceedings, binding decisions of courts as a principle of administrative legal proceedings.